

- Samenvatting -
Kies voor Verandering

Evaluatie van de theoretische onderbouwing,
de uitvoering en uitkomsten van de training
voor volwassen gedetineerden

Janine Plaisier
Daniëlle Bouma
Allard Feddes
Vera Hoetjes
Helly Pollaert
Ischa van Straaten

Wat is *Kies voor Verandering*? (Hoofdstuk 1)

Kies voor Verandering is een training voor volwassen gedetineerden. Het doel van de training is de deelnemers te laten nadenken over hun leven, over de vraag of zij na hun detentieperiode een andere weg willen inslaan en of zij willen stoppen met het plegen van delicten. De training wordt landelijk uitgevoerd in Huizen van Bewaring en Gevangnissen. De doelgroep betreft alle gedetineerden met een strafrestant van minimaal drie weken vanaf de start van de training (behalve gedetineerden met ernstige verslavings- of psychische problematiek en degenen met een onrechtmatige verblijfsstatus). De training is niet bedoeld voor degenen bij wie geen enkele motivatie voor deelname bestaat. De training bevat zes bijeenkomsten. De training kan individueel worden gegeven maar wordt bij voorkeur in een groep, met maximaal twaalf deelnemers, gegeven door één of twee trainers. Twee punten in de implementatie verschillen van het oorspronkelijke ontwerp van de ontwikkelaar: 1) niet-deelnemen heeft nadelige consequenties voor gedetineerden (men mag dan niet instromen in het *plusprogramma* waar men meer vrijheden heeft) en 2) de training wordt doorgaans in een kortere periode uitgevoerd: in drie weken in plaats van in de oorspronkelijk beoogde zes weken.

Waar gaat dit onderzoek over? (Hoofdstuk 1)

Het betreft een brede evaluatie, bestaand uit drie onderdelen.

- *Deel 1*: Evaluatie van de theoretische onderbouwing: hoe ziet de interventietheorie van de training *Kies voor Verandering* er uit?
- *Deel 2*: Evaluatie van de uitvoering: wordt de uitvoering van de training *Kies voor Verandering* op de beoogde manier gerealiseerd?
- *Deel 3*: Evaluatie van de uitkomsten: komen de beoogde veranderingen tot stand?

Hoe is het onderzoek uitgevoerd? (Hoofdstukken 2, 10, 17)

Om het onderzoek uit te voeren is een combinatie van onderzoeksmethoden gebruikt.

- *Deel 1*: Op grond van analyse van documenten over *Kies voor Verandering* is een interventietheorie gedestilleerd. Hierin wordt beschreven welke processen naar de verwachting van de ontwikkelaar leiden tot de beoogde uitkomsten. Vervolgens is een internationale literatuurstudie gedaan. Aan de hand van de gevonden literatuur is geanalyseerd in welke mate het aannemelijk is dat de training kan leiden tot de beoogde uitkomsten.
- *Deel 2*: Om na te gaan in hoeverre de training wordt uitgevoerd zoals beoogd zijn interviews gehouden met 8 trainers, 28 begeleiders (mentoren, casemanagers, trainers), 6 afdelingshoofden en 71 gedetineerden in 6 Penitentiaire Inrichtingen.
- *Deel 3*: Om na te gaan in hoeverre het beoogde veranderproces en de beoogde uitkomsten zich voordoen zijn interviews gehouden en vragenlijsten afgenomen. Naast de interviews met de functionarissen en gedetineerden die hiervoor werden genoemd werden op vier momenten vragenlijsten afgenomen onder de gedetineerden: voorafgaand aan de start van de training, tijdens de training, direct na de training en zes tot negen weken na de training. De laatste meting is gedaan bij gedetineerden die op dat moment dan nog in detentie verblijven; er zijn geen gedetineerden in het onderzoek geïnterviewd die inmiddels in vrijheid zijn.

De resultaten

Resultaten van de evaluatie van de theoretische onderbouwing (Hoofdstuk 3 t/m 9)

Het gehele veranderproces bestaat uit meerdere stappen (Figuur 1). Uit de analyse blijkt dat de training ten eerste is gericht op het vergroten van twijfel om door te gaan met het plegen van delicten, via drie kernmechanismen: cognitieve transformatie, het versterken van persoonlijke effectiviteit en het versterken van (waargenomen) sociale steun.

- *Cognitieve transformatie*: verandering in zelfbeeld, een besef van zingeving en een meer negatieve attitude ten opzichte van criminaliteit.
- *Persoonlijke effectiviteit*: veerkracht, persoonlijke controle, zelfwerkzaamheid, de mogelijkheid die men ziet om de beoogde veranderingen te realiseren.
- *(Waargenomen) sociale steun*: weten wie men om hulp kan vragen en sociale vaardigheden om dat te doen, de steun men verwacht te kunnen krijgen.

Deze mechanismen samen zouden, naar verwachting van de ontwikkelaar, moeten leiden tot meer *motivatie voor verandering*. De verandering betreft het leven van de delinquenten in brede zin, waaronder *stoppen met criminaliteit*. Aan het eind van de training, als de motivatie voor verandering toegenomen zou moeten zijn, stellen de deelnemers een *terugkeeractiviteitenplan* op waarin zij aangeven welke doelen zij zich stellen en hoe zij die willen gaan bereiken. Na de training worden zij geacht hun plannen uit te voeren. Hierbij kunnen zij hulp vragen of aangeboden krijgen van begeleiders in de Penitentiaire Inrichting.

Figuur 1

Het beoogde veranderproces op hoofdlijnen.

Uit het onderzoek blijkt dat de aannamen van de interventietheorie op hoofdlijnen onderbouwd worden door wetenschappelijk onderzoek waardoor verwacht mag worden dat de training kan leiden tot een toename van motivatie. Er valt echter een aantal kritische kanttekeningen te plaatsen bij de interventietheorie. De volgende twee zijn het belangrijkste.

- 1) De interventietheorie is vooral gericht op het eerste deel van het veranderproces, namelijk het vergroten van motivatie. Het omzetten van motivatie naar gedrag (wat na de training moet gebeuren) krijgt in de documenten weinig aandacht. Het is echter de vraag of de gedetineerden voldoende zijn *toegerust* om de beoogde veranderingen te bereiken. Naar verwachting is daarvoor ook verbetering van *vaardigheden* nodig, bij tenminste een deel van de gedetineerden (bijvoorbeeld hulp durven en kunnen vragen, impulsiviteit beheersen, neiging tot druggebruik beheersen). Ook zijn wellicht veranderingen in de *omgeving* nodig (bijvoorbeeld een minder criminele vriendenkring). Uit dit onderzoek komt inderdaad naar voren dat de beoogde resultaten niet bij alle deelnemers bereikt worden. Dit wordt verder toegelicht bij 'resultaten van de evaluatie van de verandering'.

- 2) Het is de vraag of de doelen die gedetineerden zich stellen voldoende gerelateerd zijn aan hun *criminele gedrag*. Als dat niet zo is, wordt op grond van de bestudeerde literatuur verwacht dat de motivatie om te veranderen niet per definitie zal leiden tot minder crimineel gedrag. Het zou zelfs zo kunnen zijn dat de training leidt tot meer criminele effectiviteit. In dit onderzoek is een dergelijk averechts effect echter niet waargenomen.

Resultaten van de evaluatie van de uitvoering (Hoofdstuk 11 t/m 16)

Uit het onderzoek blijkt dat de training, volgens de geïnterviewde medewerkers en gedetineerden, op hoofdlijnen wordt uitgevoerd zoals beoogd. Er worden geen bijeenkomsten overgeslagen, de beoogde doelgroep wordt grotendeels bereikt en het werkboek wordt gevolgd. Toch zijn er vier aspecten die om aandacht vragen, omdat ze van invloed zullen zijn op de resultaten.

- 1) De programma-integriteit varieert sterk. Doordat er geen directe kwaliteitsbewaking is, is het niet duidelijk of wijzigingen die trainers aanbrengen passen in de interventietheorie en wel of niet bijdragen aan het beoogde effect.
- 2) De kwaliteit van de terugkeeractiviteitenplannen is te matig. De doelen zijn lang niet altijd duidelijk geformuleerd, de voorgenomen stappen hangen niet altijd samen met de doelen en hindernissen en de doelen zijn lang niet altijd gericht op criminogene factoren.
- 3) De begeleiding na de training is duidelijk onvoldoende. Meer dan de helft van de gedetineerden vraagt geen hulp aan begeleiders, omdat zij niet weten dat dat kan, niet willen of niet durven. Mentoren ondernemen evenmin vaak geen actie. Zij zeggen onvoldoende informatie en tijd te hebben en vinden het moeilijk om een dubbelrol (motiverend bejegenen en beveiligen) te vervullen.
- 4) De Dienst Justitiële Inrichtingen heeft ervoor gekozen om het principe van drang toe te passen: alleen bij deelname aan de training komt men in aanmerking voor het *plusprogramma*. De ontwikkelaars benadrukken juist dat intrinsieke motivatie voor deelname belangrijk is om verandering te realiseren. Hoewel deelnemers die vanwege het plusprogramma meedoen veel minder vaak zeggen veranderd te zijn door de training, blijken uit de resultaten van de vragenlijsten geen opvallende verschillen. Ook dit wordt verder toegelicht bij 'resultaten van de evaluatie van de verandering'.

Alles samengenomen dringt de vraag zich op of de training in de huidige opzet de uiteindelijk beoogde recidivevermindering zal kunnen verwezenlijken. Daar wordt in het volgende deel van het onderzoek op ingegaan.

Resultaten van de evaluatie van de veranderingen (Hoofdstuk 18 t/m 21)

In dit deel is nagegaan of de training leidt tot de beoogde veranderingen. De belangrijkste bevindingen zijn de volgende.

Veranderingen in kernmechanismen:

- 1) Allereerst is opvallend dat drie kwart van de deelnemers zeer positief is over de training en over een aantal kernmechanismen zegt te hebben nagedacht. Veel deelnemers geven echter aan dat men vóór de training ook al over deze zaken nadacht. Meer dan de helft van de deelnemers zegt iets te hebben gehad aan elk van de drie kernmechanismen. 41% van de deelnemers zegt zelf veranderd te zijn door de training. Dat zijn vooral de deelnemers die uit zichzelf aan de training deelnamen. Degenen die vooral deelnamen vanwege het plusprogramma zeggen minder vaak dat ze veranderd zijn.
- 2) Hoewel de interventietheorie wetenschappelijk goed is onderbouwd blijkt *geen* bewijs voor het gehele interventiemodel voor de totale gedetineerde onderzoekspopulatie direct na de training.

Wel zijn er enkele veranderingen zichtbaar voor subgroepen, waarbij benadrukt moet worden dat het om kleine effecten gaat. Ook is er een klein resultaat zichtbaar zes tot negen weken na de training.

1. Direct na de training: minder sterke criminele attitude bij degenen met een middel/hoge opleiding en degenen die nog een korter strafrestant hebben (minder dan 3 maanden).
 2. Direct na de training: meer persoonlijke effectiviteit bij *first offenders*.
 3. Direct na de training: meer (waargenomen) sociale steun bij degenen in een Huis van Bewaring.
 4. Zes tot negen weken na de training: de afname van de criminele attitude (als element van cognitieve transformatie) is nog steeds zichtbaar en er is nu ook een toename van zingeving (als element van cognitieve transformatie) zichtbaar. Dit wijst erop dat cognitieve transformatie is opgetreden. Doordat de onderzoeksgroep op het moment van nameting te klein is kan niet worden vastgesteld of dit alleen voor bepaalde subgroepen is of dat het effect zich in de loop der tijd toch bij de gehele groep manifesteert. In dat geval zou de verandering pas op langere termijn waarneembaar zijn. Er is geen toename meer zichtbaar van persoonlijke effectiviteit en sociale steun.
- 3) Dat een deel van de deelnemers drang ervaart om aan de training mee te doen vanwege de koppeling met het plusprogramma, heeft weinig invloed op de resultaten. Deelnemers die meedoen vanwege het plusprogramma zeggen weliswaar dat ze niet veranderd zijn door de training, maar laten dezelfde veranderingen zien op de afzonderlijk mechanismen als deelnemers die voor zichzelf aan de training startten.

Veranderingen in motivatie:

Een kwart van de deelnemers zegt door *Kies voor Verandering* meer gemotiveerd te zijn voor verandering. Trainers nemen ook veranderingen in motivatie waar bij een deel van de groep. Dit positieve resultaat wordt niet bevestigd door de resultaten op basis van de vragenlijsten onder de deelnemers. Sterker nog: direct na de training is de gemeten motivatie wat minder groot dan bij aanvang voor een specifieke groep, te weten diegenen die voor zichzelf wilden meedoen aan de training. Zes tot negen weken na de training blijkt dit stabiel.

Uitvoering van de terugkeeractiviteitenplannen:

1. Ongeveer de helft van de bevroegde gedetineerden zegt zes tot negen weken na de training aan hun doelen gewerkt te hebben en daar vooruitgang op te zien. Dit blijken vooral de gedetineerden in een Huis van Bewaring te zijn.
2. Gemiddeld 80% van de gedetineerden zelf zegt te weten wat er nog nodig is om alle doelen te bereiken en hoe hij of zij dit moet aanpakken. Zij zijn zelf 6 tot 9 weken na de training zeer positief over de voortgang en vooruitzichten. Uit het onderzoek blijkt echter dat één op de vijf van deze groep op dat moment geen concrete stappen kan noemen die gezet zouden moeten worden, dat de wél genoemde stappen in de helft van de gevallen niet aansluiten op de gestelde doelen en dat zes tot negen weken na de training bij meer dan 50% van de gedetineerden nog maar amper een doel bereikt is.
3. Een derde van de gedetineerden die hindernissen tegenkwam bij het nastreven van de doelen, zegt op dat moment iets aan de training gehad te hebben: men voelde zich minder machteloos. Dit blijken vooral gedetineerden te zijn met een lage persoonlijke effectiviteit. Juist zij die niet goed weten hoe ze dingen moeten aanpakken, zeggen op dit punt dus iets aan de training te hebben gehad.

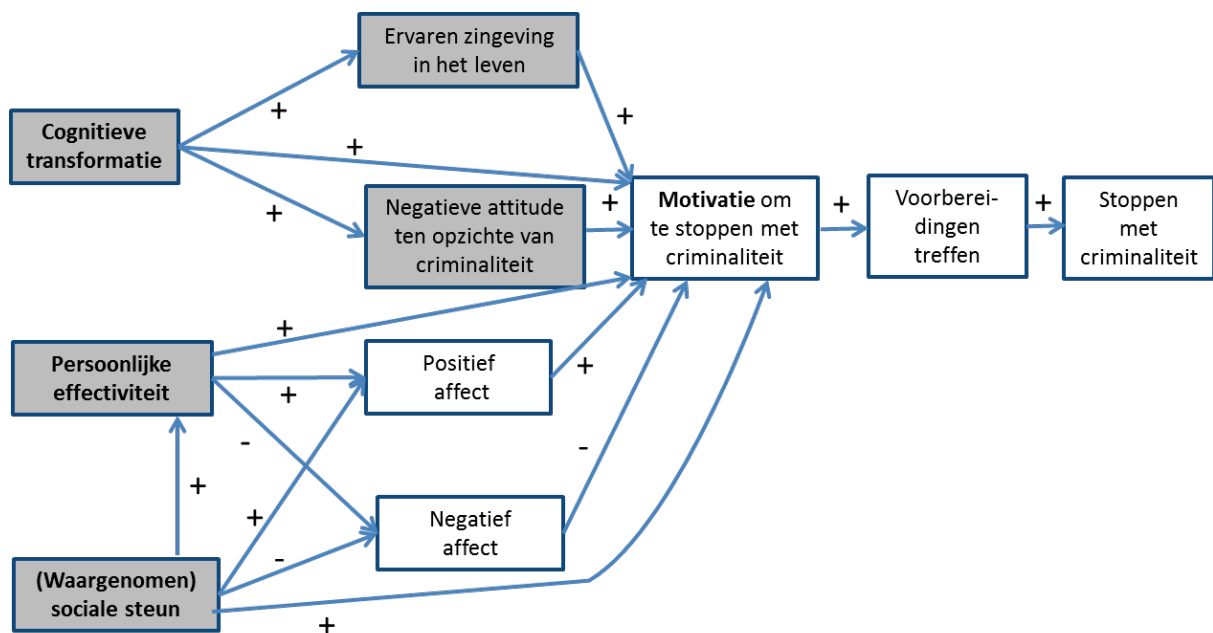
Neveneffecten en averechtse effecten:

1. Een positief neveneffect van de training is dat 70% van de gedetineerden het prettig vindt om met anderen over hun leven en doelen te praten.
2. Het mogelijk averechts effect dat uit de evaluatie van de theoretische onderbouwing naar voren kwam, namelijk een toename van criminele effectiviteit, is niet geconstateerd.
3. Het onderzoek heeft geen negatieve effecten aangetoond als gevolg van de toepassing van drang tot deelname. Hoewel deelnemers die vanwege het plusprogramma meedoen veel minder vaak zeggen veranderd te zijn door de training, blijken uit de resultaten van de vragenlijsten geen opvallende verschillen. Hun motivatie lijkt minder te dalen dan die van degenen die voor zichzelf meededen. Dit impliceert dat de toepassing van drang geen averechts effect heeft op de resultaten.

In de figuur hieronder wordt aangegeven welke van de beoogde veranderingen uit het onderzoek naar voren komen.

Figuur 2

De veranderingen die in dit onderzoek geconstateerd werden: er zijn geen significante wijzigingen opgetreden in de drie kernmechanismen voor de hele groep direct na de training. Er zijn alleen kleine veranderingen (in de grijze vakjes) geconstateerd voor bepaalde deelgroepen of enkel in de follow-up meting. In de witte vakjes was geen verandering waarneembaar. Stoppen met criminaliteit is niet onderzocht.

Discussie

De training *Kies voor Verandering* wordt inhoudelijk voor een groot deel onderbouwd door bevindingen uit wetenschappelijk onderzoek. Dit betreft echter vooral het eerste deel van de interventietheorie (het vergroten van motivatie). Het tweede deel (van motivatie naar gedrag) wordt onvoldoende uitgewerkt en blijkt ook in de praktijk weinig aandacht te krijgen.

Deelnemers zijn enthousiast over de kwaliteiten van de training en de trainers. Toch zijn voor de groep als geheel niet de beoogde veranderingen in de kernmechanismen waargenomen, maar worden slechts (kleine) effecten geconstateerd bij bepaalde subgroepen op onderdelen van de interventietheorie. De belangrijkste beoogde uitkomst, motivatie om te veranderen, neemt volgens gedetineerden en trainers wel toe, maar wordt niet zichtbaar of lijkt zelfs licht te dalen als gekeken wordt naar de resultaten van de vragenlijsten onder de deelnemers.

Een verklaring voor het feit dat de beoogde veranderingen slechts op onderdelen zichtbaar zijn en enkel bij subgroepen, is dat verschillende onderdelen van de training verschillende personen beïnvloeden. De training wordt als *one-size-fits-all-model* gegeven aan een heterogene groep deelnemers, terwijl meer maatwerk nodig zal zijn om de beoogde veranderingen te bereiken. Zoals bekend uit meta-analyses (Landenberger & Lipsey, 2005) hebben interventies doorgaans meer effect naarmate zij meer zijn afgestemd op de individuele problematiek. Hoewel de huidige training ruimte biedt voor individuele doelen en responsiviteit, biedt de training te weinig om de problematiek voor iedereen te verminderen. De korte duur van de training is onvoldoende om de beoogde veranderingen in motivatie bij iedereen te bereiken. Voor zover wel enige verandering wordt bereikt, wordt het omzetten van intenties naar gedrag maar deels bereikt, enerzijds vermoedelijk doordat gedetineerden daarvoor onvoldoende vaardigheden hebben en anderzijds doordat de begeleiding na de training tekort schiet.

Het *stoppen met criminaliteit*, het einddoel van de training, is dan ook niet voor iedereen haalbaar. Een meer realistisch doel is dat de training *Kies voor Verandering* bij een deel van de deelnemers een *eerste aanzet tot verandering* geeft.

Ongeacht de resultaten: het deelnemen aan de training wordt door velen gezien als een positieve levenservaring. Dit zou voldoende reden kunnen zijn om de training voort te zetten. Als de Dienst Justitiële Inrichtingen meer resultaat wil behalen dan is meer nodig. In dat geval is het nodig om meer af te stemmen op motivatie vooraf, problematiek, criminogene factoren en vaardigheden. In de discussie worden hier suggesties voor gegeven.

WHICH INTERVENTIONS REALLY HAVE AN IMPACT ON HUMAN BEHAVIOUR

Prins Hendrikkade 193
1011 TD Amsterdam

Tel +31-20 6684797
E-mail info@mpct.eu
Web www.mpct.eu

impact^{R&D}